

Vũ đạo Shaker và nghi lễ nhập thể

ISSN: 2734-9195 14:30 25/02/2026

Đó chính là thiên tài của vũ đạo tiềm ẩn. Dù trong các Gift Sheets của Shaker hay mandala Cham Yig của Phật giáo, chuyển động được định hình bởi cấu trúc chứ không phải bởi cái tôi.

Lời dẫn:

Đây là bài nghiên cứu - đối sánh nghi lễ, sử dụng vũ đạo Shaker như một trường hợp so sánh để làm sáng rõ bản chất vũ đạo cham và thực hành mandala trong Phật giáo. Bài viết không mang tính chất khẳng định triết lý tôn giáo của các tôn giáo khác nhau, mà góp phần mở rộng góc nhìn về Phật học nhập thể và nghi lễ tu tập ở chiều kích lịch sử và văn hóa.

Ảnh chụp màn hình từ A Shaker Worship Service của Salli Terri (YouTube)

Ai cúi mình và uốn cong như nhành liễu

Ai xoay chuyển, chao đảo và buông mình

Giữa cơn gió của tự do giản dị...

(Thánh ca của cộng đồng Shaker)

Từ **cộng đồng tôn giáo** Shaker tại Hoa Kỳ, được hình thành vào khoảng giữa đến cuối thế kỷ XVIII, đã xuất hiện một truyền thống vũ đạo nghi lễ mang tính chuyển hóa sâu sắc. Vũ điệu Shaker là một hình thức vận động thiêng liêng độc đáo và đầy năng lực, có những điểm tương đồng đáng kinh ngạc với các vũ điệu nghi lễ Mật tông, điệu xoay Sufi và nhiều truyền thống sùng tín mang tính xuất thần khác trên khắp thế giới.

Tên gọi chính thức của cộng đồng này là United Society of Believers in Christ's Second Appearing (Hiệp hội những người tin vào Sự Tái Lâm lần thứ hai của Đức Kitô). Shaker theo đuổi những quan điểm mang tính tiến bộ một cách triệt để so với thời đại của họ. Trong số những giáo lý gây tranh cãi nhất là niềm tin rằng Đức Kitô có thể tái hiện dưới hình thức nữ giới, và rằng một người phụ nữ hoàn toàn có thể đảm nhiệm vai trò lãnh đạo tôn giáo và nghi lễ.

Nhiều tín đồ Shaker tin rằng người sáng lập của họ - bà Ann Lee chính là sự hiển hiện ấy, dù bản thân bà chưa bao giờ trực tiếp khẳng định điều này.

Đối với những ai đang nghiên cứu và tìm hiểu về vũ đạo nghi lễ Phật giáo, đặc biệt là cham, vũ điệu Shaker mở ra một sự so sánh vừa bất ngờ vừa giàu giá trị soi chiếu. Tuy nhiên, để nhận ra điều này một cách rõ ràng, cần phải hiểu rằng các truyền thống vũ điệu linh thiêng luôn trải qua quá trình phát triển theo thời gian. Điều mà phần lớn công chúng ngày nay tiếp cận trong vũ đạo Phật giáo thường là giai đoạn muộn: kỷ luật, thiền quán và cấu trúc chặt chẽ. Ít khi người ta nhận ra rằng những truyền thống ấy thường khởi nguồn từ những giai đoạn sơ khai mang tính tự phát và xuất thần.

Tranh khắc, khoảng năm 1840, buổi thờ phụng vũ điệu Shaker (Getty Images)

Thực hành của Shaker cũng đi theo quỹ đạo tương tự. Những buổi lễ ban đầu của họ được đánh dấu bởi run rẩy, lắc lư, tiếng kêu bật ra và những chuyển động tự phát, chính những biểu hiện ấy đã khiến họ được gọi là “Shaker”. Khi đó, đây chưa phải là “vũ điệu” theo nghĩa hình thức, mà là phản ứng thân thể trước cường độ tôn giáo mạnh mẽ, dần dần được định hình thành một lối sống. Theo thời gian, các chuyển động này được hệ thống hóa thành một hình thức nghi lễ cộng đồng có thể truyền thừa và thực hành một cách kỷ luật.

Ở giai đoạn phát triển sau, vũ điệu Shaker được dẫn dắt bởi những bản văn mặc khải gọi là “Gift Sheets”, những “món quà thiêng” được tin là đến từ nguồn linh thánh chứ không phải do con người sáng tác. Các bản văn này không phải là chỉ dẫn vũ đạo theo nghĩa hiện đại. Thay vào đó, chúng mã hóa một vũ đạo tiềm ẩn: hình học thiêng, sự đối xứng không gian và những chỉ dẫn mang tính đạo đức, qua đó định hình cách các thân thể cùng chuyển động, mà không quy định các bước cụ thể.

Khi lần đầu tiếp xúc với những Gift Sheets (tạm dịch: phiếu quà tặng) này, tôi thực sự ấn tượng trước sự tương đồng sâu sắc của chúng với mandala trong Phật giáo Mật tông. Chức năng của chúng rất gần nhau. Trong các truyền thống vũ đạo Phật giáo, đặc biệt là những truyền thống được hướng dẫn bởi các bản Cham Yig, chuyển động cũng không được ghi chép như một chuỗi động tác cụ

thể. Một bản Cham Yig có thể bao gồm mandala, cấu trúc nhịp điệu, văn bản thần chú, chỉ dẫn âm nhạc và ghi chú nghi lễ, tất cả hợp thành một dạng “thần học được múa lên”. Trong cả hai bối cảnh Shaker và Phật giáo, chính hình học và biểu tượng chi phối chuyển động. Vũ điệu không phát sinh từ sự biểu đạt cá nhân, mà từ sự quy thuận trước một trật tự thiêng liêng, một cấu trúc đa chiều. Điều này rất gần với di sản vật chất và **tinh thần Phật giáo**.

Một Gift Sheet vũ đạo, lưu giữ chỉ dẫn cho vũ điệu cộng đồng dưới dạng hình học và biểu tượng tự nhiên. Vũ đạo không được ghi bằng các bước đi, mà bằng sự vận chuyển tâm linh tập thể thông qua hình thức và ca hát. Trong Phật giáo Mật tông, các “vũ điệu kho tàng” có tính chất tương tự; những người phát hiện ra các bản vũ đạo huyền nhiệm này được gọi là “người khai mở kho tàng”. Người Shaker giản dị gọi đó là những vũ điệu và bài ca do Thánh linh ban tặng. (Ảnh: tác giả)

Các Dance Gift Sheets, biểu trưng huyền nhiệm dùng làm chỉ dẫn vũ điệu Shaker (Ảnh: tác giả)

Đối với Shaker, vũ điệu chưa bao giờ mang tính trang trí, cũng như rất ít điều trong văn hóa của họ mang tính ấy. Vũ điệu là niềm tin được thể hiện bằng thân thể, là một kỹ thuật kỷ luật nhằm đồng bộ hóa với Thần linh, cộng đồng và đời sống hằng ngày. Vũ điệu Shaker không mang tính biểu cảm theo nghĩa hiện đại; đó không nhằm phô diễn cảm xúc hay cá tính cá nhân, mà hướng đến việc hòa tan cái tôi vào mô thức sùng tín tập thể.

Ngày nay, Shaker được biết đến nhiều hơn qua những món đồ nội thất giản dị, tinh xảo và thiết kế thuần công năng hơn là qua các thực hành vũ đạo nghi lễ. Hiện chỉ còn một cộng đồng Shaker đang tồn tại tại bang Maine, với vốn vẹn ba thành viên. Các địa điểm lịch sử khác của Shaker chủ yếu được bảo tồn như bảo tàng. Do thực hành đời sống độc thân, câu hỏi về tính kế tục mong manh luôn hiện hữu trong lịch sử của họ.

Về mặt lịch sử, Shaker xuất hiện trong bối cảnh các phong trào Tin Lành cấp tiến tại châu Âu. Ở nước Anh thế kỷ XVII, Quaker - ngày nay nổi tiếng với lối thờ phụng tĩnh lặng, từng bị chế giễu với tên gọi "Quaking Shakers". Từ môi trường ấy, một nhóm tám người do Mother Ann Lee dẫn đầu đã tách ra và di cư từ Liverpool sang Bắc Mỹ, mang theo một hình thức thờ phụng bao gồm run rẩy, chấn động và chuyển động tự phát.

"Run lắc" (shaking) phản ánh một trạng thái ý thức đã được ghi nhận trên toàn thế giới: trải nghiệm tôn giáo xuất thần được biểu hiện qua thân thể, thị kiến,

âm thanh, vũ điệu và ca hát. Tuy nhiên, theo thời gian, sự xuất thân nguyên sơ ấy được chuyển hóa thành những chuyển động nghi lễ có trật tự và kỷ luật. Trong tiến trình này, ta thấy một mô thức quen thuộc: mặc khải nhường chỗ cho hình thức; tự phát dần trở thành truyền thừa.

Ở giai đoạn trưởng thành, vũ điệu Shaker là một hình thức chuyển động nghi lễ cộng đồng, không có sự phô diễn cá nhân; âm nhạc được thiết kế để điều chỉnh thân thể theo niềm tin; và một logic thị giác mang tính chiêm niệm chi phối không gian và thời điểm. Ta đã từng thấy điều này ở đâu? Trong cham, trong thực hành mandala, và trong nhiều hình thức kỷ luật thiêng liêng nhập thể khác. Vũ điệu Shaker có thể được hiểu như thần học nhập thể, một thực hành cộng đồng nhằm điều chỉnh chuyển động theo trật tự đạo đức và tâm linh. Vũ điệu Shaker không phải là dân vũ.

Thực hành tôn giáo tại Meeting House, Becker, New York (Bảo tàng Bang New York)

Giống như các vũ điệu của Isadora Duncan hay Vaslav Nijinsky, vũ điệu Shaker ngày nay tồn tại mà không có bất kỳ tư liệu phim ảnh nào và rất ít hình ảnh chụp lại. Chỉ còn các bản khắc, tranh vẽ, hội họa, và đặc biệt là những Gift Sheets, các tư liệu thị giác mã hóa chuyển động thông qua hình học thay vì ký hiệu động tác. Điều này khiến vũ điệu Shaker trở thành một trường hợp hiếm hoi: tri thức vũ đạo được bảo tồn không bằng bước đi, mà bằng biểu tượng.

Để hiểu vì sao những thực hành như vậy rất dễ bị hiểu lầm, ta có thể nhìn sang một ví dụ quen thuộc khác về thờ phụng mang tính xuất thân: vũ điệu trong các nhà thờ Black Gospel tại **Hoa Kỳ**. Đây là hình thức chuyển động mang tính cộng đồng, lặp đi lặp lại, giàu cảm xúc và không được biên đạo sẵn. Tuy nhiên, nó vẫn an toàn, có kỷ luật, được điều tiết bởi niềm tin chung và mang ý nghĩa sâu sắc đối với những người thực hành. Nếu thiếu bối cảnh văn hóa, người ngoài

cuộc rất dễ diễn giải sai những gì họ nhìn thấy.

Storefront Holy Ghost Praise Break (YouTube)

Chính động lực ấy cũng từng xảy ra với cộng đồng Shaker. Nhiều ghi chép mang tính thù địch về các vũ điệu của họ xuất phát từ những người đứng bên ngoài, lén nhìn qua cửa sổ và phóng chiếu nỗi sợ hãi của mình lên những điều không hiểu. Shaker từng bị cáo buộc là phù thủy, tà giáo và suy đồi đạo đức, đặc biệt bởi họ khẳng định sự bình đẳng tâm linh giữa nam và nữ, đồng thời tôn vinh phụ nữ trong vai trò lãnh đạo nghi lễ.

Những công kích này gợi nhớ đến cách phương Tây từng nhìn nhận vũ điệu cham của Phật giáo, vốn trong thời gian dài bị miệt thị là “vũ điệu của quỷ” hay “vũ điệu ma quái”. Nhà Tây Tạng học thế kỷ XIX Laurence Waddell từng coi cham chỉ là “trò hề lố bịch”, phản ánh một lối tư duy thực dân không thể hiểu được các thực hành tôn giáo nhập thể. Shaker cũng chịu số phận tương tự: một số nhà cộng đồng của họ bị thiêu rụi, các thành viên bị tấn công bạo lực. Bản thân Ann Lee cuối cùng đã qua đời do những chấn thương nghiêm trọng gây ra trong các cuộc bức hại ấy.

Ngày nay, văn hóa và vũ điệu Shaker cuối cùng cũng được nhìn nhận lại với sự tôn trọng xứng đáng. Tuy nhiên, với chỉ ba thành viên Shaker còn sống, không cộng đồng nào có thể trình diễn trọn vẹn một vũ điệu truyền thống hoàn chỉnh. Không có phim tư liệu hay ảnh chụp lịch sử, chỉ còn lại các hiện vật văn hóa, bản thảo và di sản của một vũ đạo tiềm ẩn.

Ảnh chụp màn hình từ A Shaker Worship Service của Salli Terri (YouTube)

Có một nỗ lực phục dựng đáng chú ý cần được nhắc đến. Trong giai đoạn từ năm 1979 đến 1993, Dân hợp xướng Đại học Kentucky đã trình diễn hằng năm tại một nhà cộng đồng Shaker, tái hiện một buổi thờ phụng Shaker dựa trên nghiên cứu công phu và thái độ tôn kính, do Terri Valli dàn dựng với sự cố vấn của các Shaker. Đây không phải là sự sáng tác mới, mà là một hành động phục hồi - kết nối ca hát, hình học, kiến trúc và chuyển động theo đúng tinh thần kỷ luật của Shaker. Bản phim ghi lại chương trình này hiện vẫn là một trong những “cửa sổ” chính xác nhất giúp ta hình dung vũ điệu Shaker từng hiện hữu ra sao.

Đẹp để ở mọi phương diện. Tôi khuyến khích người xem dành khoảng 20 phút để thưởng thức bộ phim vũ điệu này. Chuỗi trình diễn thường niên ấy đã kéo dài suốt 14 năm, tự thân trở thành một truyền thống.

Ảnh: tác giả

Khi theo dõi, người ta có thể cảm nhận được cách sự lặp lại, âm nhạc và chuyển động giản dị dần dần đến một trạng thái thẩm nhập nghi lễ nhẹ nhàng. Điều này không khác nhiều so với việc bước đi trong mê cung tại Nhà thờ Chartres hay thực hành Đàng Thánh Giá: không cần huấn luyện đặc biệt, cũng không cần chú ý “thiền định”. Ta bước đi trong mê cung, và mê cung bước đi trong ta. Ta múa mandala, và mandala múa ta.

Đó chính là thiên tài của vũ đạo tiềm ẩn. Dù trong các Gift Sheets của Shaker hay mandala Cham Yig của Phật giáo, chuyển động được định hình bởi cấu trúc chứ không phải bởi cái tôi. Vũ điệu trở thành thực hành, chứ không phải biểu đạt; trở thành hiến dâng, chứ không phải phô diễn.

Đơn sơ là một ân phúc

Gần đây, một bộ phim điện ảnh mới về người sáng lập cộng đồng Shaker - The Testament of Ann Lee (tạm dịch: Di chúc của Ann Lee) - đã được phát hành trên toàn thế giới. Tôi khuyến khích bạn, nếu có thể, hãy xem bộ phim vừa mãnh liệt vừa dữ dội này. Đây là một tư liệu hiếm hoi tiếp cận một truyền thống vũ đạo tôn giáo với sự tôn trọng và chiều sâu thấu hiểu.

Tác giả: **Joseph Houseal**/Chuyển ngữ và biên tập: **Thường Nguyên**

Nguồn: buddhistdoor.net

Tiêu đề gốc: "Tis a Gift to Be Simple" (tạm dịch: Sống giản dị là một món quà)